

Scores rapportserie 2015:7

Att skola unga forskare till framgångsrika entreprenörer i
högskolans tjänst: en studie om forskningsfinansiering,
legitimitetsskapande och symboliskt våld

Lambros Roumbanis

SCORE

STOCKHOLM CENTRE FOR
ORGANIZATIONAL RESEARCH

Att skola unga forskare till framgångsrika entreprenörer i högskolans tjänst: en studie om forskningsfinansiering, legitimitetsskapande och symboliskt våld

Lambros Roumbanis

lambros.roumbanis@score.su.se

Scores rapportserier 2015:7
ISBN 978-91-89658-90-5

Stockholms centrum för forskning om offentlig sektor
106 91 Stockholm
www.score.su.se



Att skola unga forskare till framgångsrika entreprenörer i högskolans tjänst: en studie om forskningsfinansiering, legitimitetsskapande och symboliskt våld

A study of research funding, legitimacy and symbolic violence in Academia.

This study is based on observations from a short seminar series that were held at a Swedish university on the topic of how to write successful research proposals. In an attempt to present a view of “how professors think” about peer review and research funding, several universities has in recent years organized seminars where senior scholars talk about how to write successful grant proposals. The seminars are a practical response to the changing nature of research funding in general, and to the fact that Swedish universities has become a kind of “entrepreneurial universities” with an external pressure to be highly competitive and productive.

The results of the analysis suggest that the message being delivered to the young scholars in the audience is quite ambivalent. Although the organization and the speakers seem genuinely sincere in their wish to guide the new generation of scholars, the performances contain at the same time a gentle form of *symbolic violence*. One of the hypotheses put forward in this paper is that this seminar series is only a minor aspect of a more general crisis of legitimacy within Swedish academia concerning issues of funding. It is also suggested that these seminars play a vital part in the socialization process of the new generation of scholars, a socialization process that normalizes the meaning and the consequences of the precarious and uncertain conditions of today’s academic life.

Keywords: research funding, young scholars, entrepreneurial university, symbolic violence, legitimacy, organizational power.

Innehållsförteckning

INLEDNING	1
OM BAKGRUND OCH METOD	3
TIDIGARE FORSKNING OM FORSKNINGENS VILLKOR	4
RAPPORTEN I EN FRAMTIDA KONTEXT	5
LEGITIMITET OCH DEN ORGANISATORISKA MAKTENS ISCENSÄTTNING	6
OM RIMLIGHETSSTRUKTURER OCH REPRODUKTIONEN AV TRO: LEGITIMITETENS GRUNDELEMENT	6
MAKTENS DRAMATURGI OCH SYMBOLISKT VÅLD	7
REDOGÖRELSE AV DET EMPIRISKA MATERIALET	9
FÖRSTA FÖREDRAGET: OM PERSONLIG STIL, KONSENSUS OCH SLUMP	9
ANDRA FÖREDRAGET: OM AKADEMISKA DYGDER OCH JARGONG	11
KORT SAMMANFATTNING	13
EN UPPLYSNINGENS DIALEKTIK?	13
AVSLUTANDE DISKUSSION	14
LITTERATURFÖRTECKNING	16

Inledning

”Det akademiska livet är en våldsamt hasard. Om en ung vetenskapsman skulle be mig om råd vad gäller den vetenskapliga banan, skulle jag knappast orka bära ansvaret för en tillrådan.”

Max Weber, 'Vetenskap som yrke'

Det ovan citerade stycket härrör från en berömd föreläsning som Weber framförde vid universitetet i München år 1917. Föreläsningen ger oss i sin helhet en professors vittnesbörd om hur osäker en ung forskares karriär kunde vara på den tiden. De villkor som då styrde det akademiska livet förutsatte att man som oetablerad behövde vara beredd att uthärda flera år av hårt arbete utan någon given finansieringsplan och utan att veta om det överhuvudtaget skulle leda till någon fast anställning i framtiden. Att allt slit skulle kunna resultera i ingenting, det var helt enkelt en risk man fick vara redo att ta. Men frågan är vad som har hänt under de snart hundra år som passerat sedan Weber höll sin föreläsning. Vilka är skillnaderna om man jämför dåtidens villkor med dagens? Nog är det väl korrekt att påstå att det akademiska livet numera är en betydligt mindre våldsamt hasard? Och som stöd för detta påstående skulle man till exempel kunna anföra det faktum att de ekonomiska anslagen idag fördelas efter mer opartiska principer och att tillsättningen av fasta tjänster styrs av bestämda regelverk. Finansieringssystemet har blivit mer komplext och heterogent, vilket i praktiken betyder att även oetablerade forskare har en chans att på egna meriter initiera nya projekt. Möjligheterna tycks alltså blivit flera. Det går att se denna trend både i Sverige och runtom i Europa. Men på vilka sätt har dessa och andra organisatoriska förändringar bidragit till mindre osäkerhet och mer klarhet för de unga forskarna ifråga om deras möjliga karriärvägar inom akademien? Är det inte alltså så att tillfälligheternas makt ändå påverkar deras öden i en relativt hög utsträckning? Webers analys är i själva verket lika aktuell nu som då, därför att den i grunden tar fasta på spänningen mellan å ena sidan de enskilda forskarnas vetenskapliga kall, och å andra sidan en ofrånkomlig organisatorisk selektionsprocess. Denna selektionsprocess har med åren förvisso ändrat sin form, men konsekvenserna är i princip desamma – antingen får man en ordentlig möjlighet att utvecklas som forskare, eller så uppstår det hinder på vägen.

I början av 1900-talet finansierades nästan all forskning vid svenska högskolor genom fakultetsmedel, vilket i sig bidrog till stabilitet och långsiktighet för de få lyckligt lottade som hade fasta tjänster. Samtidigt öppnade den typen av finansieringsmodell upp för maktmissbruk och nepotism. Idag ser situationen annorlunda ut. Högskolorna har allt mer tvingats efterlikna moderna företagsverksamheter där forskarna fostras till att bli en ny typ av entreprenörer som måste dra in egna pengar, skapa nätverk, och vara ordentligt produktiva för att ha en chans att lyckas. Allt räknas och rankas inom dagens akademiska värld. De enskilda forskarna har på ett helt nytt sätt blivit till potentiella tillgångar för högskolorna i förhållande till den hårdnande konkurrensen om att producera ny spetskunskap och tekniska innovationer åt samhället. Men långt ifrån alla kan göra en akademisk karriär under sådana förutsättningar. Under det senaste decenniet har det vuxit fram ett slags akademiskt prekariat¹ som till stor del har sin rot i att oproportionerligt många forskare har utbildats och nu tvingas konkurrera om relativt få fasta tjänster och om starkt begränsade forskningsanslag. Karriärvägarna har blivit

¹ Det sociologiska begreppet *prekariat* är en sammanfattande benämning för personer som inte omfattas av den trygghet eller säkerhet som följer med en fast anställning. Märk väl att min användning av uttrycket akademiskt prekariat här avser en specifik social grupp som givetvis skiljer sig åt på flera punkter från andra grupper i samhället. I "Vetenskap som yrke" gör Weber emellertid en intressant jämförelse genom att påpeka att de oetablerade forskarna i både Tyskland och USA befinner sig i en *prekär situation*, "en tillvaro lika osäker som någon 'proletärs'" (Weber1977 [1917]:11)

både trängre och otydligare under 2000-talet.² En orsak till detta går att finna i dagens rationaliserade finansieringssystem. Varje år skrivs det tusentals forskningsansökningar som granskas i beredningsgrupper där det huvudsakliga syftet består i att fördela resurser till de projekt som anses uppvisa högsta vetenskapliga excellens och kvalitet. Men beviljningsgraden är inte särskilt hög. Vetenskapsrådets beviljningsgrad för samhällsvetenskaperna ligger exempelvis runt 8 procent, och Riksbankens Jubileumsfond når endast upp till runt 5 procent (2013). Dessa siffror gör det tydligt att väldigt många forskningsprojekt får avslag, projekt som säkert hade hög kvalitet. Hela systemet med att bedöma och fördela resurser förefaller därför vara forskningsekoniskt ineffektivt och tidsödande.³ Eftersom stora skaror yngre och oetablerade forskare skriver ansökningar i direkt hopp om att kunna försörja sig, blir det i slutändan en krass fråga om att vinna eller att försvinna. Under sådana villkor kan alla tips och råd tyckas vara välkomna. För hur skall man bära sig åt för att skriva en bra ansökan? Vad bör man tänka på; och hur går bedömningsprocessen till i praktiken? Hur tänker bedömarna när de granskar ansökningar?

För att svara mot det ökade behovet av rådgivning kring frågor om forskningsfinansieringens villkor har man under senare år bland flera högskolor runtom i landet börjat anordna seminarier och föredrag där särskilt inbjudna professorer får berätta om vad man bör tänka på när man skall skriva en forskningsansökan. Denna trend förefaller vara ett symptom eller ett tidstecken som speglar de omfattande organisatoriska förändringar och de nya villkoren som manifesterat sig under de senaste decennierna inom den akademiska världen.⁴

I följande rapport skall jag illustrera hur fördrag av den här typen organiseras och iscensätts vid en av de största högskolorna i Sverige. Föredragen som observerades anordnades av den så kallade Avdelningen för forskningsadministration (namnet är fingerat). Det har idag blivit ett allt vanligare inslag i den akademiska världen med olika kurser och seminarierier kring hur man söker forskningsmedel. Frågan är vad dessa organisatoriska åtgärder fyller för slags syften? Ett syfte har naturligtvis just att göra med de unga forskarnas osäkra villkor, och ett annat syfte skulle, åtminstone indirekt, kunna ha att göra med den ökade yttre pressen på högskolorna att konkurrera med varandra om de externa forskningsanslagen och att producera innovativ vetenskap. Därför går det å ena sidan att betrakta dessa föredrag som en sorts praktisk vägledning eller vidareutbildning med parallella syften. Å andra sidan kan dessa föredrag tolkas som ett försök från organisationens sida att få finansieringssystemets inre motsättningar och svårslösliga problem att framstå som lite rimligare genom att börja tala – en vilja till transparens, som i själva verket fungerar som ett långsiktigt skapande av legitimitet. På så sätt handlar föredragen lika mycket om organisatorisk makt, intrycksstyrning, och i att ingjuta tro bland den yngre generationen gällande forskningsfinansieringens möjligheter.

² I en rapport som nyligen publicerats av Vetenskapsrådet konstateras att det skett en ”uppluckring av karriärsystemet genom att många unga forskare tvingas till flera olika tidsbegränsade anställningar utan en tydlig karriärväg” (Vetenskapsrådet 2015:24).

³ För en kritisk analys av de årliga ansökningsförfarandena, se rapporten ”Många söker men få blir utvalda” (2010), publicerad av Forskningsstrategiska utskottet vid *Kungl. Vetenskapsakademien*. I slutsatsen står det bland annat som följer: ”Under 2008 mottog VR som vi sett drygt 3500 ansökningar. Detta motsvarar således en samlad forskarinsats om 3500 arbetsveckor eller cirka 80 arbetsår (motsvarande siffra för 2007 låg på cirka 100 forskarår) bara för att söka anslag. Då har vi inte räknat in bedömningsarbetet. Eftersom i snitt en av fyra ansökningar beviljades kan man för 2008 konstatera att en arbetsinsats motsvarande ungefär 60 arbetsår inte ledde till några anslag och förmodligen till mycket få andra resultat.” (s.6).

⁴ Kathia Serrano-Velarde presenterade under ett seminarium den 25 mars 2015 på Sociologiska institutionen, Stockholms universitet, ”The way we ask for money...The changing nature of grant writing practices in academia (1975-2005)” intressanta tankar om hur finansieringssystemet i Tyskland gradvist har förändrats under de senaste fyrtio åren och hur det succesivt kommit att påverka forskarnas vardag.

Avsikten med den här rapporten består följaktligen i att visa hur den allt hårdare finansieringssituationen har resulterat i framväxten av en ny verksamhet inom högskolorna där föredrag om hur man söker anslag fyller en funktion. En grundläggande fråga är nu: På vilket sätt kan dessa föredrag, som högskolorna iscensätter, betraktas som en avgränsad form av *symboliskt våld* som legitimerar, reproducerar och normaliserar de förändrade villkoren för forskningsfinansiering?

Om bakgrund och metod

Avsikten med följande rapport består i att redovisa ett antal observationer som jag genomförde under hösten 2012 i samband med att jag deltog i en föredragsserie om hur man skriver forskningsansökningar. Min idé till studien väcktes efter att jag fått e-post från den så kallade Avdelningen för forskningsadministration vid en större svensk högskola. Liknande avdelningar för forskningsadministration eller forskningsservice finns idag praktiskt taget på de flesta svenska högskolor. Vid dessa servicecentra arbetar i regel forskningshandläggare och ekonomer med att hjälpa forskare att finna, söka och administrera forskningsmedel. Den aktuella avdelningen har allt sedan jag genomförde mina observationer kontinuerligt fortsatt att erbjuda forskare föredrag av den här typen (nu närmast under hösten 2015). I den e-post som Avdelningen för forskningsadministration skickade inbjöds jag till att få komma och lyssna till två framstående professorer som skulle hålla föredrag om forskningsfinansiering och om hur man skriver en framgångsrik forskningsansökan. Vid sidan av de två föredragen erbjöds man även att lyssna till en chef från en större svensk forskningsfinansiär som berättade om det allmänna finansieringsläget. Studien bygger följaktligen på deltagande observation.

Mitt motiv till att genomföra den här undersökningen har delvis sin förklaring i att fallet råkar passa tämligen väl in som ett kompletterande analysobjekt vid sidan av en större studie som jag bedriver på Score – en studie om hur Vetenskapsrådets (VR) beredningsgrupper bedömer kvaliteten i forskningsansökningar (se exempelvis Roumbanis 2015). Centralt för denna studie om VR är att försöka ringa in det akademiska omdömet utifrån en vetenskapssociologisk och organisationsteoretisk utgångspunkt med fokus på kollegial granskning av forskningsansökningar. I följande rapport är jag snarare ute efter att belysa en metaaspekt eller effekt av de förändringar som skett när det gäller forskningsfinansieringen i Sverige under de senaste åren. Mitt projekt handlar, med andra ord, om forskning och forskningens villkor. Även om den här rapporten inte har direkt att göra med studien av VR:s beredningsgrupper, så har bägge undersökningarna likväl att göra med frågan om kunskapens organisering i samhället. Även fastän denna studie är mer riktad mot ett slags organisatoriskt skådespeleri och symboliskt våld (som uppstått såsom en respons på den hårdnande konkurrensen om anslagen och att högskolorna idag allt mer tvingats efterlikna en entreprenörsmodell), är det ändå tänkt som en metareflexion över ett allmäntillstånd inom den akademiska världen av idag.

Mot bakgrund av denna ambition bestämde jag mig alltså följaktligen för att göra denna småskaliga etnografiska studie. I fokus för studien har vi de föredrag som högskolan anordnade för unga forskare. Dessa föredrag går kort sagt ut på att professorerna berätta om sina personliga erfarenheter både i rollen som forskare och i rollen som granskare av forskningsansökningar. Föredragen hölls på engelska. Doktorander och nydisputerade är generellt sett de målgrupper som man i första hand vill nå ut till med föredragen. Under pauserna bjöds alla deltagarna på kaffe. Administratörerna uppmanade då alla åhörare att prata med varandra och utbyta erfarenheter.

Min metod går ut på att beskriva föredragens övergripande innehåll, vilket skall ske genom att jag även illustrerar vissa specifika situationer som kan bidra till förståelsen för de budskap som sändes ut och hur detta i vissa fall mottogs i publiken. Några av åskådarnas/deltagarnas reaktioner berörs alltså i den mån de är av relevans för illustrationerna av den sociala interaktionen under föredragen. För att dessutom få ett bredare grepp om organisationens kommunikationsstrategi har jag även gått igenom den inbjudan som skickades ut. I denna inbjudan fanns bland annat hänvisningar till olika lästips. Dessa lästips skall tolkas som en del i organisationens målsättning i att upplysa de unga forskarna om forskningsfinansieringens allmänna villkor. En invändning som skulle kunna riktas mot den här typen av studie är att det rör sig om ett förhållandevis litet material – ett enda fall med några få föredrag. Frågan kan uppfattas som berättigad. Jag anser emellertid, helt i enlighet med litteraturen som behandlat metodologiska frågor kring fallstudier, att detta knappast behöver vara något problem (Ragin 1992; George & Bennett 2004). Vad som istället är viktigt att påpeka i detta sammanhang är att det ingalunda rör sig om en studie av några enstaka isolerade händelser eller om några sporadiska företeelser som inte speglar något mer generellt i vår tid. Tvärtom, liknande föredragsserier som jag skall illustrera, organiseras numera varje år vid flera universitet och högskolor runtom i Sverige. Och det är inte enbart något som sker på central nivå, utan även på ämnesinstitutioner och forskningscentra anordnar man liknande föredrag där etablerade forskare ger vägledning åt de oetablerade angående forskningsfinansieringens villkor.

Rapportens disposition ser ut på följande vis: först skall jag presentera ett kort avsnitt som berör den tidigare forskningen på området samt ta upp rapportens förhållande till denna kontext. Därefter skall jag gå igenom några teoretiska utgångspunkter och resonemang som hjälper till att åskådliggöra föredragen som organisatoriska fenomen. Sedan följer redogörelsen av det empiriska materialet, som åtföljs av en avslutande diskussion.

Tidigare forskning om forskningens villkor

Det går idag att se ett ökat intresse för frågor som rör spänningen mellan grundforskning och forskningsfinansiering. Hur fördelas anslag? Vilka kriterier och villkor gäller? Och hur påverkas forskningen i relation till utbildning och policy? De förändrade förutsättningarna för att bedriva forskning i Sverige och flera andra europeiska länder under 2000-talet har öppnat upp för många viktiga frågor om hur omorganisering och nya synsätt har kommit att påverka forskningens möjligheter. I antologin *Academic Identities – Academic Challenges?* (Halvorsen & Nyhagen 2011) presenteras texter som berör frågor om hur till exempel fokus på "excellens" blivit allt mer tongivande inom akademien, om de olika implikationerna av Bologna-processen, om de nya kraven att göra kvalitetssäkring och ackrediteringar, uppkomsten av rankingar, och om tendensen att vilja skapa ett påtagligt tävlingsmoment mellan de olika europeiska högskolorna och deras institutioner som mer påminner om den amerikanska modellen. Forskningen står med andra ord inför flera utmaningar som tillkommit genom att man från politikernas håll och internt inom högskoleledningar har försökt anpassa den akademiska världen till en sorts marknadsidé som bygger på konkurrensutsättning. Som en konsekvens av detta har forskarna hamnat i en situation där de tvingats bli en sorts entreprenörer som kommer med innovativa idéer och drar in egna pengar, finner nya samarbetspartners och skapar nätverk (Bok 2003; Clark 1999; Engwall & Nybom 2008; Etzkowitz 1983; Etzkowitz 2015; Musselin 2014; Wedlin 2008).

Ekonomi formar idag på ett aldrig tidigare skådat sätt forskningens möjligheter och begränsningar. I boken *How Economics Shapes Science* ger Paula Stephan en intressant beskrivning av förhållandet mellan forskning och ekonomi:

Universities strive to be highly rated, basing their position in the reputational hierarchy on metrics such as faculty research productivity (measured by citation counts or research dollars), number of Nobel laureates, or members of national academies. Their pursuit of status is undoubtedly one reason that, despite complaints that they routinely lose money on research grants, universities continue to urge (some would say pressure) faculty to bring in the grants (Stephan 2012:6)

Under de senaste åren går det även att se en ökad formalisering och kontroll kring allt som rör forskningsfinansieringen. Att skriva en forskningsansökan stjälar idag allt mer tid från själva forskningen, vilket just har att göra med de nya kraven på utformningen av ansökan. Forskningsansökningen har blivit till en egen akademisk *genre* med sin egen byråkratiskt disciplinerade attitydformation (Brenneis 1994). I Sverige har det under de senaste åren dessutom producerats ganska många nya forskare, vilket medför att konkurrensen om anslagen är enorm. Det finns helt enkelt inte tillräckligt med resurser för att låta alla forskarna bedriva forskning; det förefaller ha blivit en överproduktion av kunskapsbärare i systemet. Därmed blir anslagsfördelningen en potentiellt sett kontroversiell fråga. Vad händer till exempel med de gamla akademiska idealen om en djärv, fri, originell och nyfikenhetsbaserad forskning som i eminent mening vågar söka sig bortom den etablerade kunskapen. Vem är villig att ta en risk? Vem tillåts överhuvudtaget att ta en risk? Gör inte omständigheterna att forskare lätt styrs mot att välja det som uppfattas som ”finansierbart” för att inte förlora chansen att få anslag?

Rapporten i en framtida kontext

I en workshop som kommer anordnas vid universitetet i Heidelberg juli 2016 av Jochen Gläser och Kathia Serrano Velarde kommer flera högaktuella frågor kring forskningsfinansieringens förändrade villkor att presenteras. Workshopen har titeln ”Changing Funding Arrangements and the Production of Scientific Knowledge” och knyter samman flera olika samhällsvetenskapliga discipliner. Min ambition är att presentera denna rapport i en empiriskt sett utökad version vid denna sammankomst. Workshopen innehåller tre övergripande tema. Det första temat handlar främst om hur olika finansieringsmodeller vuxit fram historiskt och institutionaliserats, samt konsekvenserna för själva produktionen av vetenskap. Inom ramen för detta tema berörs även nya typer av finansieringssätt, som exempelvis risklån, ”crowdfunding” och internationella megaprojekt. Det andra temat i workshopen handlar om hur högskolorna svarar mot det ökande beroendet av olika typer av forskningsfinansierare för att kunna bedriva sina verksamheter. Några av de relevanta frågorna som ställs inom ramen för detta tema lyder som följer: ”How do research organizations relate to an increasingly diversifying funding landscape for scientific research? How do their attempts to simultaneously increase external funding and control relationships between researchers and funding organizations affect the independence of researchers and thus their production of scientific knowledge?”. Det tredje temat handlar om hur det nya mer komplexa finansieringsläget styr och inverkar på forskarna i förhållande till sin forskning, varandra, och till forskningsfinansiärerna. Alla tre temaområdena är bredare än det jag här har berört, och arrangörerna har tydligt påpekat att man är öppen för olika vinklingar och ingångar.

Följande rapport passar inom ramen för workshopens andra tema, det vill säga, hur organisationerna svarar mot de nya finansieringsvillkoren och de spänningar och problem som dessa manifesterar på olika sätt. Min ambition är att tillföra den befintliga studien ytterligare

empiriskt material inför den tilltänkta presentationen nästa sommar. I skrivande stund är det bara ett par dagar kvar tills jag ska göra en ny observation av ett föredrag som en utländsk expertkonsult ska hålla om hur man skriver en framgångsrik och konkurrenskraftig ansökan till ERC. Detta är en ytterligare aspekt som är värd att belysa – den lilla extra ansats man gör från högskoleorganisationens sida när man anlitar utomstående för rådgivning om forskningsfinansiering. Denna sorts föredrag är visserligen riktad till mer etablerade forskare, men visar samtidigt på den tidsanda som råder i dagens akademiska värld. Senare under hösten kommer jag även att göra flera observationer av föredrag riktade mot unga forskare.

Legitimitet och den organisatoriska maktens iscensättning

I det avsnitt som följer nedan, skall jag ta upp ett antal teoretiska utgångspunkter för att begreppsligt ringa in den empiriska kontexten som jag därefter skall redovisa. Jag kommer särskilt att beröra det grundläggande sambandet mellan legitimitetsskapande, tro och organisatorisk makt. Det maktbegrepp som jag kommer utgå ifrån i rapporten bygger på en variation av element som gör den verksam i olika sociala situationer. Jag kommer dock att betona den mer subtila och svåruppmärksammade sidan av makten, såsom den framträder dramaturgiskt-kommunikativt. Detta refererar närmare bestämt till makten som någonting inbäddat i den organisatoriska iscensättningen. För att finna ett intressant mellanled till legitimitetsskapandet och maktdimensionernas organisatoriska ramverk ska jag fästa uppmärksamheten vid begreppet *symboliskt våld*. Min ambition med att re-vitalisera detta specifika begrepp handlar främst om att försöka belysa kraften i de maktfaktorer som inte alls uppfattas eller erkänns som makt av de berörda själva. Allting faller sig relativt naturligt, givet de rådande omständigheterna som forskarna och högskolorna är tvungna att förhålla sig till. Det symboliska våldet är med andra ord kopplat till hur det ”sociala spelet” förmedlas och legitimeras inom organisationen.

Om rimlighetsstrukturer och reproduktionen av tro: legitimitetens grundelement

Sociologiskt betraktat råder det ett viktigt samband mellan legitimitet och tro. I den religionssociologiska boken *The Sacred Canopy* från 1967 tar Peter Berger upp detta samband genom att visa på den nödvändiga länken till de rimlighetsstrukturer som gör att människor upplever vissa handlingar som relativt naturliga att utföra.⁵ Ett exempel på detta skulle kunna vara hur forskare lär sig acceptera och skriva forskningsansökningar, vilket med tiden blir ett naturligt inslag i deras akademiska vardagsverklighet. Det som känns naturligt att göra blir till en sorts vana eller en rutin. Berger fokuserade främst på religionernas rimlighets- och meningsskapande strukturer, men samma grundresonemang tillämpades i betydligt vidare sociologisk mening i en av hans tidigare böcker.⁶ Religiösa trosföreställningar överförs från generation till generation, och bidrar till att ge livet och verkligheten en meningsfull

⁵ Detta resonemang bygger vidare på Alfred Schütz sociologiska teori om *naturliga attityder* och meningsskapande. Se exempelvis Alfred Schütz (1945) ”On Multiple Realities”, samt Steven Vaitkus (2005) ”The ‘Naturalness’ of Alfred Schütz’s Natural Attitude of the Life-World”.

⁶ Berger & Luckmann (1966) *The Social Construction of Reality*. Även om jag godtar flera av deras sociologiska grundantaganden så anser jag emellertid att deras teori i sin helhet leder till en översocialisering av människan i världen. Dessutom tenderar deras socialkonstruktivism att likt Hegels dialektiska system platta ut alla verkliga motsättningar och paradoxer i tillvaron. Denna kritik gäller även för Talcott Parsons, Pierre Bourdieu, Erving Goffman, Anthony Giddens och flera andra sociologer som varit allt för ivriga i sina försök att överskrida den typ av fundamental dualism som exempelvis Georg Simmel förfäktade. För en vidare diskussion, se min avhandling *Kierkegaard och sociologins blinda fläck* (2010).

inramning. Det akademiska livet är inget undantag, även om dess verksamhet i grunden skiljer sig åt från det religiösa livet genom att istället bygga på ett kritiskt och odogmatiskt tänkande. Men även något så pass profant som principerna för forskningsfinansiering och ”konsten” att skriva konkurrenskraftiga ansökningar förutsätter någon form av tro och attitydformering. Berger förklarar att, ”the new generation is initiated into the meanings of the culture, learns to participate in its established tasks and to accept the roles as well as the identities that make up its social structure” (1967:15). Inläring av både idéer och praktiker har en central betydelse i princip all social organisering; ”Learning is a form of attitude formation” (March & Olsen 1975:161). Och även ett visst mått av ambivalens och osäkerhet kan internaliseras i den inläring och trosdimension som en yngre generation får via en organisation. Bourdieu har också teoretiserat betydelsen av inläring. Varje nykomling som träder in i ett specifikt fält (till exempel ”det akademiska fältet”) måste öva upp en viss repertoar av kunskaper, och i kraft av dessa kunskaper förkroppsliga ”homo academicus”. Endast på detta sätt kan en ung forskare delta i det sociala spelet och ta en plats i fältet. Begreppet *doxa* handlar om skapandet av trosföreställningar och är kopplat till de olika regler som implicit/explicit styr fältet. Alla som, ”...deltar i kampen bidrar till spelets reproduktion genom att bidra till att producera tron på vinsternas värde” (Bourdieu 1976:133).

En organisations legitimitet är sammanflätat av tro, makt, hierarki och auktoritet som förmedlas genom olika relationer och positioner. Legitimitet är emellertid aldrig något konstant givet, och detsamma gäller även för den subjektiva tron. Människor väljer ibland att göra motstånd eller att ifrågasätta den etablerade ordningen. Då kan det uppstå legitimitetskris. Men makten kan ofta vara subtil och döljer sig ofta i ett trevligt manér. En djupgående legitimitet förutsätter ett övertygande scenframträdande – makten förstärks genom ett helhjärtat erövrande av publiken.

Maktens dramaturgi och symboliskt våld

Organisation handlar om kontroll – om att kontrollera resurser, medlemskap, regelföljande och relationer. I kontrollen återfinns också en maktdimension. Makten ligger inbäddad i den sociala organiseringens komplicerade kretsgångar (Clegg 2002:193; se även Ahrne 1994). Återigen kan vi ta den akademiska världen som en passande utgångspunkt, där till exempel högskolor, forskningsfinansiärer och forskningspolitik utgör ett specifikt kraftfält som på olika sätt styr forskarnas villkor. Makten har också en viktig dramaturgisk sida som är kopplad till organisatorisk iscensättning och intrycksstyrning. I boken *Performance and Power* skriver Jeffrey Alexander bland annat följande: ”Power is performative in every one of its hydra-headed forms. Wars are won not only on the battlefields but in hearts and minds [...] Staging and dramaturgy are critical, and when they fail,...counter-performance emerge that can undermine confidence and shatter legitimacy” (2011:4).

Det är alltså viktigt att försöka förstå maktens dramaturgi, såsom den kommunikativt manifesterar sig i ett organisatoriskt sammanhang. Genom att föra in Bourdieus begrepp om *symboliskt våld* i ett grundläggande organisationsperspektiv vill jag göra gällande att en sådan förståelse kan frammanas. Så vad är då symboliska våld för någonting? Vad är det som utmärker denna specifika maktaspekt? Låt mig börja med att påpeka att det symboliska våldet är en mjukare och mer indirekt form av maktutövning, som på ett relativt obemärkt sätt smyger sig in i den sociala interaktionen. Det finns vissa teoretiska likheter mellan Bourdieus definition av det symboliska våldet och Foucaults disciplinerande makt (i *Övervakning och straff*), men det förekommer också en del skillnader mellan dessa två maktperspektiv som jag emellertid inte har för avsikt att redogöra för här. Bourdieus begrepp är dock tillräckligt, även

om jag vill göra ett litet tillägg. För det första är det symboliska våldet inte alltid något absolut, utan rör sig snarare inom en gradskala ifråga om sin omfattning och effekt. För det andra bör man inte glömma bort att det symboliska våldet är situationsbestämt, vilket i sin tur påverkar graden av omfattning och effekt på de involverade.⁷

I boken *Masculine Domination* redogör Bourdieu för det symboliska våldets sociologiska innebörd såsom, "...a gentle violence, imperceptible and invisible, even to its victims" (Bourdieu 2001:1). Detta betyder dock inte, enligt min mening, att det symboliska våldet är fullständigt omöjligt att upptäcka för de inblandade själva, bara att det kan vara svårupptäckt. Allt symboliskt våld bygger på dominans och asymmetriska relationer, något som på ett banbrytande sätt påvisades av Bourdieu och hans kollega Jean-Claude Passeron när de genomförde en studie om det franska utbildningsväsendet och lärarkårens oavsiktliga reproduktion av klasskillnader i kontakten med elever med olika socioekonomisk bakgrund (Bourdieu & Passeron 1990 [1970]).

Även om jag har en del teoretiska invändningar mot Bourdieus allmänna sociologiska perspektiv (se fotnot 6), kan likväl begreppet symboliskt våld på ett förtjänstfullt sätt bidra till en intressant förförståelse om hur organisatorisk makt kan ta sig i uttryck i olika sociala situationer som iscensätts. Utifrån ett organisationsperspektiv blir det extra relevant att förstå det symboliska våldets intrikata karaktär genom att koppla det samman med frågan om inläring och legitimitet. Min utgångspunkt stärks av Mustafa Emirbayer och Victoria Johnson, som i artikeln "Bourdieu and organizational analysis" skriver så här:

Symbolic violence operates inside organizations by virtue of the fact that the dominated in those contexts perceive and respond to the organizational structures and processes that dominate them through modes of thought (indeed, also of feeling) that are themselves the product of domination: the "order of things" comes to seem to them natural, self-evident, and legitimate. (Emirbayer & Johnson 2008: 31)

Makten är ytterst sett en *organisatorisk makt*, människor gör sin plikt å organisationens vägnar (Ahrne 1994); men det rör sig likväl om styrning och kontroll på olika nivåer inom organisationen. Pressen kommer dock både inifrån och utifrån. Därför gäller det att anpassa sig till spelets regler om man skall kunna vinna något, även om dessa regler i vissa sammanhang kan förefalla vara motsägelsefulla eller dunkla. En av de viktigaste definitionerna av symboliskt våld är just att det *inte* erkänns eller uppfattas som makt. Dessutom har vi att göra med en maktform, "...which is exercised upon a social agent with his or her complicity" (Bourdieu & Wacquant 1992: 167). Det symboliska våldet förstärks av att de berörda tar situationen för given och i någon mening accepterar spelets regler såsom de presenteras för dem. Detta betyder dock inte att det symboliska våldet inte kan tänkas spegla motsättningar i vardagen, tvärtom. Det symboliska våldet kan mycket väl dölja rollkonflikter, självbedrägeri och hyckleri i det organisatoriska skådespeleriet.⁸ I den akademiska kontext som jag skall redogöra för strax, är det viktigt att ha i åtanke att det symboliska våldet bör ses som en konsekvens av de olika samspelande krafterna inom den akademiska världen, och som påverkar alla.

⁷ Situationsbegreppet ger oss en mer dynamisk samhällsvetenskaplig förförståelse som tar fasta på sambandet mellan tillfälligheter och fakticitet i den vardagliga sociala interaktionen. Att framhålla betydelsen av det situerade ger även en markering om vikten av människans frihet och subjektivitet, något som Bourdieu medvetet söker undanröja i sin sociologi. För en analys av situationsbegreppet, se t.ex. Sonia Kruks (1990) *Situation and Human Existence* och Jean-Paul Sartre (1956 [1943]) *Being and Nothingness*.

⁸ För en analys av "organisatoriskt hyckleri", se Nils Brunsson (1989) *The Organization of Hypocrisy*.

Redogörelse av det empiriska materialet

Första föredraget: om personlig stil, konsensus och slump

I det följande skall jag inleda min redogörelse av det empiriska materialet genom att illustrera det första föredraget som Avdelningen för forskningsadministration anordnade i oktober 2012. Den inbjudne föredragshållaren var professor H. Hörsalen som rymmer drygt 120 personer var fullsatt. Professor H som är en mycket framgångsrik forskare gled avslappnat in och ställde sig vid talarstolen. De flesta som satt bänkande var antingen doktorander eller relativt sett nydisputerade. Professor H inledde sitt föredrag med att berätta om den kollegiala bedömningsprocessen och om dess centrala betydelse inom forskarvärlden. Han underströk tidigt hur värdefullt det är att sitta med i beredningsgrupper om man önskar få en god inblick i hur alltsammans fungerar: "Never miss the opportunity to participate as a panelist". Professor H var tidigt noggrann med att påpeka hur svårt det egentligen är att verkligen ge bra råd när det gäller att skriva en forskningsansökan. På något sätt gav det intrycket av att han ville försöka gardera sig en aning mot eventuella invändningar. Därpå fortsatte han att tala mer allmänt om vad det innebär att skriva en forskningsansökan. Att skriva en ansökan handlar om individer med idéer. Hur dessa idéer skall förvandlas till en spännande forskningsansökan går det dock inte riktigt att lära ut, det är istället något som man måste öva sig på, enligt professorn. Med tiden utvecklar man sin egen personliga stil.

Därefter fortsatte professor H att berätta mer ingående om hur granskningen av ansökningar går till i praktiken och om de formella kriterierna för vetenskaplig kvalitet. Detta summerades kort så, att när man bedömer en inkommen ansökan tittar man framför allt på självständighet, projektets utformning, budget, abstract och tidigare publikationer. Professor H är naturvetare, och då är bibliometri och citeringsgrad särskilt viktiga bedömningskriterier. Kvalitet bedöms preliminärt sett utifrån citeringsfrekvens, påpekar professorn. Man måste ha ("you should have") några riktigt fina publikationer. Helst så många som möjligt, för att verkligen ha en chans. Och detta beror enligt professorn på den stora mängden inkomna ansökningar som gör att det måste finnas ett första "filter" som hjälper till att gallra bort ansökningar med få publikationer, trots att principen om kollegial bedömning ju i första hand borde utgå ifrån projektidén. Det uppstår en spänning i detta ögonblick. Vad är det egentligen som räknas, undrar en åhörare i publiken? De bibliometriska aspekterna spelar en stor och väsentlig roll för vem som överhuvudtaget har chansen att få anslag. Men forskningsidén är alltid av störst betydelse, tillägger professor H snabbt, som om han kom på sig själv i samma vändning. Man måste alltid ha en bra grundidé, annars spelar det ingen roll hur mycket man har publicerat tidigare. Idén och kvaliteten i en ansökan är avgörande, oavsett hur mycket man skrivit eller hur stort namn man är.

Som belägg för detta tar professor H upp ett exempel som går ut på att inte ens en världsberömd professor kan slänga ihop en slarvigt skriven ansökan med förväntningen om att få pengar på gamla meriter. Det går inte att komma undan de formella kraven. Dokumentet är i princip det tyngst vägande i den kollegiala bedömningsprocessen, något som inga informella faktorer kan ändra på, enligt professor H. Men vad är då viktigast – publikationer eller idén? Detta blir litegrann hängandes i luften. Naturligtvis är det alltid en bedömningsfråga, tillägger professor H. Men poängen som också kommer fram av detta, och som professorn tryckte extra på, är att man som sakkunnig bedömare kan känna sig förolämpad om en

forskningsansökan är slarvigt skriven. Det upplevs som nonchalans. Det akademiska ethos som framförs med dess ord är uppenbart.⁹

En till sak som professor H tar upp är, att varje bedömare läser mer noggrant när det är ett ämne i forskningsansökan som ligger närmare deras egen expertis. Har man otur är bedömarna inte alls särskilt intresserade eller insatta i det man tar upp i sin ansökan. I förbifarten tillägger professorn att man alltid vinner på att skriva ansökningar och argumenterar för detta med att man därigenom får ett ypperligt tillfälle att samla ihop sina tankar på ett systematiskt sätt. Att skriva en ansökan är nästan som att skriva en artikel; det går att se som ett förarbete, enligt professorn. Men eftersom det handlar om att attrahera en bedömargrupp som inte har så mycket tid på sig gäller det att skapa en koherent berättelse med en enkel tydlig röd tråd. Man bör också vara så realistisk som möjligt ("Be realistic!"). Undvik alla onödiga excesser. Dessutom gör man bäst i att inte framstå som allt för ambitiös, understryker professorn stillsamt. Allt för stora ambitioner skrämmer bedömarna. Professor H budskap är att man därför inte bör försöka sälja in för mycket, och han berör i samma andetag Jantelagens viktiga innebörd i denna kontext. Denna "lag" är något som han särskilt vill informera unga forskare om som inte är från Sverige, så att de inte begår misstaget att bryta mot denna lokala sedvänja.

En annan uppfattning som professor H också gör gällande är att bedömarna i en beredningsgrupp i mångt och mycket är "likasinnade".¹⁰ Här bör det dock påpekas att en hand dessförinnan hade räckts upp av en person i publiken som ville ställa en fråga. Personen ville få svar på huruvida de stora vetenskapliga frågorna och problemen diskuteras under beredningsgruppernas möten. Svaret som följde var: Nej. De sakkunniga är, enligt professor H, i regel ense om de vetenskapliga paradigmens grundkriterier, och håller sig därför med nödvändighet till dessa under överläggningarna. Vad som behövs är egentligen bara att man ordentligt bedömer kvaliteten och jämför de ansökningar som verkligen kvalificerar sig för anslag. Detta låter naturligtvis rimligt. Men i nästa ögonblick öppnar professorn upp för att det ständigt förekommer intressekonflikter vid bedömningarna av forskningsprojekten, vilket han av naturliga skäl anser är ett allvarligt problem. Kan det nu tänkas vara så att det också finns fundamentala vetenskapliga meningsskiljaktigheter i dessa konflikter? Kanske, men detta är ingenting som professor H diskuterar under sitt föredrag. Istället anmärker han att det är jäv och nepotism som är det stora problemet som hotar principerna för den kollegiala bedömningsprocessen. Det gäller alltid att motverka varje liten misstanke om jäv understryker han med kraft. Alla former av jävssituationer underminerar systemets trovärdighet.

Den sista punkten som professor H tar upp gäller frågan om slumpen – tillfälligheternas makt. För precis som för vetenskapen i allmänhet, är slumpen inte sällan involverad vid besluten om vem som skall få pengar eller inte. Slumpfaktorerna går det aldrig riktigt att bli av med, oavsett hur mycket man än försöker kontrollera bedömningsprocessen. Professor H påpekar dock att de 15 procenten i toppen och de 15 procenten i botten är enklast att urskilja och nå

⁹ Sociologen Charlotte Bloch (2007) har lyft fram viktiga delar av det känsleregister som ryms i det akademiska organisationslivet. Hon beskriver bland annat den irritation och ilska som de sakkunniga ibland upplever i sitt arbete, vilket hon kallar "assessors anger".

¹⁰ Professor H är inne på det som Michele Lamont har kallat "evaluative culture" och som referera till en gemensam utvärderingsmentalitet. Samtalen och förhandlingarna mellan granskarna präglas överlag av ett pragmatiskt sinnelag och kollegialitet (Lamont 2009:113)

konsensus om i beredningsgruppen.¹¹ Men de resterande 70 procenten däremellan öppnar upp för tolkningar och förhandlingar – där kan mycket hända, och professorns slutkläm är: ”In the end there are humans making the decision, and it will be slightly different outcomes”. Det samlade intrycket professor H gav resulterade i en ganska ambivalent bild av vad det är som faktiskt gäller i den akademiska världen ifråga om bedömningen av ansökningar. Jag har här bara presenterat ett mindre utsnitt från det två timmar långa föredraget; likväl ger det något av en bild om föredragens karaktär.

Andra föredraget: om akademiska dygder och jargong

Förväntningarna tycktes vara stora bland publiken inför det andra föredraget som den här gången framfördes av den mycket välmeriterade professor N. I detta föredrag skulle huvudtemat mycket kretsa kring den praktiska metoden för hur man gör när man skriver en ansökan. Alltså: hur man på bästa sätt designar och formulerar en ansökan. Professor N hade bland annat förberett sitt föredrag med att ta fram illustrationer och exempel på forskningsansökningar som lyckats få anslag. Hon lyfte till exempel fram betydelsen av klatschiga titlar, intresseväckande abstracts och välformulerade argumentationskedjor. Som vi såg i det tidigare föredraget med professor H, är några egentliga goda råd svåra att ge inom detta område där personlig stil, slumpen och den mänskliga faktorn alltid finns med i bilden. Men professor N skulle nu, trots de tidigare uppgifterna från professor H, försöka undervisa i den svåra konsten att skriva en lyckad forskningsansökan.

Professor N började med att berätta om sina egna erfarenheter från Sverige och andra länder där hon varit verksam som sakkunnig bedömare, och underströk att det egentligen inte existerar några essentiella skillnader i synen på kollegial granskning. En god idé är alltid det centrala, påpekar hon. Men förutom idén måste ansökan vara spännande – den måste vara spännande och intressant, tillägger professor N. Bäst är det om man kan berätta en bra historia (”tell a good story”). Precis som professor H så hävdar även professor N att det måste finnas realistiska mål och att det måste vara genomförbart. Detta att en ansökan skall ge övertydliga besked om hur projektet skall verkställas är ett återkommande tema som ofta hörs i samband med bedömningen av ansökningar. Vidare måste alltsamman vara klart och koncist formulerat, plus bidra med ny viktig kunskap, och allra helst en *verklig innovation*, påpekar professor N. I en artikel som Avdelningen för forskningsadministration rekommenderar berörs just de höga förväntningar som de sakkunniga vill få bekräftade när de läser ansökningarna (Porter 2005:343). Detta understryks med råge av professor N som vid upprepade tillfällen trycker på liknande punkter. Det måste vara spännande och intressant, upprepar hon, annars har man ingen chans att få forskningsanslag.

Professor N påpekar sedan att man alltid bör tänka på den som skall läsa ansökan så att det blir till en njutning (”Mind your readers!”). Däri ligger en uppmaning att tänka på det estetiska värdet och inte enbart det rent formella kommunikativa. Men det ställer naturligtvis högre krav på författaren. Därpå introduceras några praktiska tips, som till exempel att använda sig av ett lättbegripligt språk, undvika jargong, sträva efter klarhet, samt att vara noggrann med korrekthet i sak. Att vara komplicerad är kontraproduktivt då de sakkunniga i regel läser snabbt och övergripande. Enkelhet fungerar bäst.

¹¹ Skulle man möjligtvis kunna tänka sig att några av de mest geniala forskningsansökningarna faktiskt hamnar i de 15 % på botten? Det har inte sällan hävdats att de allra mest nyskapande och våghalsiga projekten missgynnas av den kollegiala bedömningens formella krav. (Lamont 2009:243. Se även Langfeldt 2006; Turner 2012)

Innovation är något som professor N berör vid flera tillfällen. Det är tydligt att hon försöker vara så kommunikativ och transparent som möjligt om villkoren för en schyst och rättvis bedömning. Professor N är flitig med att redovisa olika ansökningar som beviljats anslag; hon visar enträget på olika skillnader i titlar och hur dessa kan få det att låta spännande, medryckande och intressant för en bedömare som snabbt skall fångas på kroken. Hennes noggranna genomgång av abstracts (för att belysa betydelsen av formuleringarnas skärpa och elegans) visar hur dedikerad professor N är inför sitt uppdrag. Särskilt en ansökan förefaller vara ett praktexempel. Professor N beskriver på olika sätt hur mycket av innehållet i en ansökan måste kommuniceras på rätt sätt – om behovet av att göra rätt intryck på den som skall läsa ansökan. En innovativ forskningsidé är naturligtvis ett måste för att intrycksstyrningen skall bottna.

Plötsligt ställer en åhörare en fråga. I detta skede uppstår något som skulle kunna beskrivas som en legitimitetskris på mikronivå, (med Bourdieus terminologi, en kris i *doxan*). Professor N har nämligen vid ett flertal tillfällen påtalat hur illa det kan uppfattas om man använder sig av en viss sorts akademiskt vokabulär, eller som hon kallar det, jargong.¹² Åhörarens fråga är skarpladdad: ”But what exactly do you mean with jargong?”. Och personen ifråga tillägger därpå att hon själv tycker sig kunna se en tydlig jargong i det anförda exemplet som professor N nyss höjde till skyarna. Och om nu inte detta är jargong, vad är i så fall jargon, säger hon lite smått irriterad? Frågan är högst berättigad och den belyser något viktigt som delvis skulle kunna sammanfattas med begreppet ”akademisk kultur”. Frågan om vad som är jargong eller inte döljer också frågan om smak. Professor N blir för ett ögonblick tyst. Men efter att ha samlat kraft under några sekunder viftar hon snabbt undan försöket att relativisera hennes anförande om jargong genom att istället ge nya exempel på vad det skulle kunna liknas vid i en ansökan. ”Buzzwords”, det vill säga, modeord och populära fraser, är sådant man bör akta sig för att använda i en forskningsansökan. En bedömare ser omedelbart igenom sådana lättvindiga försök, påpekar professor N.

Mot slutet av sitt föredrag påtalar professor N återigen vikten av att en forskningsansökan *måste* vara spännande, och hon stärker sitt argument genom att påpeka att bedömarna ofta kan vara väldigt utarbetade och trötta. Då måste man bjuda på något extra. De flesta bedömarna läser dessutom ansökningar med viss ovilja, enligt professor N. Och de läser aldrig ”mellan raderna”. Intellektuell ansträngning kan aldrig förutsättas, utan är något som eventuellt framkallas när spänning uppstår under läsningen av ansökan.

Hela den kollegiala bedömningsprocessen hamnar på något sätt i nytt ljus när man hör en etablerad forskare som professor N yttra allt det som jag här försökt återberätta i retrospektiv. Det finns en spirande ambivalens i kroppen när det sista ordet är sagt och publiken applåderar. Professor N har nämligen visat på en annan sida av vad den kollegiala bedömningsprocessen handlar om – men inte i första hand genom alla sina praktiska exempel, utan framför allt genom de sätt som hon själv, på gott och ont, resonerat sig fram till hur man bör förhålla sig till den svåra konsten att skriva en lyckad forskningsansökan. Efteråt tycktes publiken vara både nöjd och entusiastisk med framträdandet.

¹² Märk väl att den *genre* som professor N presentera – konsten att skriva en forskningsansökan – ofta implicerar en viss akademisk jargong. Sociologen Thomas Scheff har skrivit att, ”academic jargon plays a central role in signaling loyalty to the gang or clan” (1995:162).

Kort sammanfattning

De två professorerna som inbjudits till att hålla föredragen fokuserade dels på *varför* det är som det är, men också på *hur* man bör göra för att kunna hantera situationen. Det hela utgör ett försök att upplysa om forskningsfinansieringens villkor och de utmaningar som dessa medför. Föredragen rymmer även den kanske minst lika viktiga frågan om vad det innebär att misslyckas, och att lära sig förstå och acceptera vad detta beror på. Hela upplägget att låta etablerade forskare berätta om vad som krävs för att tilldelas anslag från en forskningsfinansiär, kan tolkas som ett medvetet/omedvetet försök att rättfärdiga och försvara de rådande villkoren inom akademien. Intentionerna är vänliga – de grundar sig på en genuin vilja att informera och hjälpa den yngre forskargenerationen. Och hela tillställningen bygger på frivillighet; ingen är direkt tvingad att lyssna på föredragen. Att identifiera symboliskt våld i dessa föredrag bygger på att man ser professorerna som delaktiga i en organisatorisk iscensättning med en given dominansstruktur – en över- och underordning. Makten förmedlas dolt i professorernas trevliga manér och genom deras givna auktoritet. Professorerna tar egentligen bara på sig rollen att berätta hur det ligger till; de ställer upp för organisationens skull (arbetsgivaren), och uppfattar förmodligen inte sin medverkan som något som överhuvudtaget skulle kunna tolkas i termer av makt. Detta betyder inte att professorerna inte kan känna av en rollkonflikt då de samtidigt är handledare åt doktorander som ska slängas ut på en hård arbetsmarknad där de bästa idéerna inte alltid får gehör. Eller när de som expertbedömare tvingas gallra bort många bra ansökningar. Men likväl, det som kommuniceras i föredragen innehåller flera spår av en uppfostrande ton och försök att förmildra de osäkra villkoren. Att professorerna själva upplever sitt arbete som expertbedömare som meningsfullt och legitimt har en avgörande betydelse för hur väl allting fungerar (Lamont 2009). Och det är just detta som paradoxalt nog skapar en form av symbolisk våldföring inom ramen för det organisatoriska sammanhanget med den givna över- och underordningen i vilken spelets regler förmedlas. Det är dock viktigt att komma ihåg att denna symboliska våldföring är situerad, det vill säga, den måste förstås i förhållande till de olika konkreta individernas vardagliga situationer (kombinationer av tillfälligheter och fakticitet). Detta betyder att det symboliska våldet alltid verkar lite olika beroende på de skilda omständigheterna som gäller för de unga forskarna som sitter i publiken. Likväl är alla som närvarar under föredragen indragna i en organiserad praktik som har för avsikt att göra de nya ansökningsvillkoren till en vana genom att legitimera dem.

I samband med dessa föredrag erbjuder Avdelningen för forskningsadministration några relevanta lästips till de unga deltagarna. Föredragen och lästipsen kan ses som en del i den mer övergripande kommunikationsstrategin och ger en viss bild av organisationens tillvägagångssätt för att (som en av aktörerna i det akademiska fältet) skapa legitimitet kring de många gånger motstridiga förutsättningarna som tycks vara fallet när man ska skriva en forskningsansökan.

En upplysningens dialektik?

För att ytterligare ringa in den samlade kommunikationsstrategin som Avdelningen för forskningsadministration presenterat skall jag ta upp något av innehållet i de lästips som lagts upp via elektroniska länkar. Sannolikheten är förmodligen ganska stor att unga forskare som oroar sig över hur de skall skriva en ansökan även läser dessa texter i hopp om att lära sig hur det går till i akademien när ansökningar granskas och bedöms. I denna del av den akademiska vidareutbildningen går det att finna ytterligare prov på organisationens legitimitetsarbete och subtila maktutövning (ett vänligt: "så här fungerar den akademiska världen, se och lär!"). Vad

jag alltså särskilt vill komma åt är själva motsättningen i budskapet, det vill säga, de tvetydiga bilderna som både avsiktligt och oavsiktligt förmedlas från organisationens sida, och som ger en känsla av att när vissa saker inte går att förändra och vissa problem är svåra att lösa, så krävs det en hel del förmildrande ”snack” som dock kan riskera att ses som tomma åtgärder och organisatoriskt hyckleri (Brunsson 1989).

I artikeln ”What Do Grant Reviewers Really Want, Anyway?” (2005) av Robert Porter berörs flera viktiga insikter om den kollegiala bedömningsprocessen. Detsamma gäller två andra texter som Avdelningen för forskningsadministration rekommenderar, ”The Art of Grantsmanship” (1997) av Jacob Kraicer och ”On the art of writing proposals” (1995) av Adam Przeworski och Frank Salomon. Det två senare texterna är mer direkta guider över hur man skall *göra* och *inte göra*, och överlappar i flera avseenden med innehållet i de två föredragen som presenterades av professor H och professor N. Texterna innehåller en akademisk ethos – en källa till normerna för ansökningskrivandet som genre och hantverk. Kraicer skriver till exempel att, ”Successful applications must be ‘a joy to read’ and must stand out from the ever-increasing competition”, varpå han tillägger att bedömare ofta läser ansökningar utmattade och trötta under helger och på kvällstid. Detta var ju något som också professor N tog upp i sitt föredrag. Kraicer påpekar även att de sakkunniga bedömarna endast läser ansökan bit för bit, lite här och lite där, fram och tillbaka, vilket man noggrant bör tänka på när man formulerar sin forskningsidé. Den som granskar en ansökan skall helt enkelt inte behöva läsa allt från början till slut för att kunna se helheten.

I Robert Porters studie, som bygger på intervjuer med sakkunniga bedömare, får vi ännu mera information om hur bedömarna läser ansökningar. En av de intervjuade personerna poängterar bland annat följande: ”remember you’re writing a document that most panelists are not going to read – they’re going to look at parts of it, but they won’t read it from start to finish” (Porter 2005:347). Här bör man samtidigt komma ihåg något som ofta påpekas i dessa sammanhang, nämligen att man som författare av en ansökan inte bör ta resultatet av bedömningsprocessen personligt och bli upprörd. Det gäller att vara förstående inför den krävande situationen som alla involverade konfronteras med i denna byråkratiska bedömningsprocess som både stjälar tid och energi. Man måste, återigen, lära sig acceptera finansieringssystemets organisatoriska och normativa villkor. Men orosmolnen borta vid horisonten är svåra att bortse ifrån. Porter lyfter fram flera röster som skulle kunna ge upphov till missmod och bristande tro på alltsammans. En sakkunnig uttalar sig: ”Keep on writing and resubmitting; you’ll always be faced with low probability of success, so there’s no shame in being rejected”. Den sakkunnige som ovan yttrade sig om hur liten del av en ansökan som faktiskt granskas, understryker att, ”The big lesson is not to take rejection personally, because when you throw in the social dynamics of the panel, and the large number of proposals they’ve looked at in a short period of time, it’s a crapshoot” (Porter 2005:347). När erfarna bedömare uttrycker sig på följande sätt kan vem som helst känna sig mindre motiverad att försöka skriva en ansökan. Likväl finns det inget annat val för den som vill hålla på med egen forskning.

Avslutande diskussion

I den här rapporten har jag fokuserat på den typ av föredrag som högskolorna runt om i Sverige anordnar som en sorts respons på de allt hårdare villkoren för unga forskare. Karriärvägarna har överlag blivit både otydligare och trängre för de yngre. Detta bidrar till att man kan betrakta dessa föredrag som en hjälp på vägen, kort sagt, som en vägledning. Men det rör sig dock om ett tveeggat svärd. För på samma gång bör man även se dessa föredrag mot bakgrund av att högskolorna nu för tiden styrs allt mer likt företag där entreprenörskap

och konkurrens blivit de givna ledmotiven. Det gäller för forskarna att dra in pengar, skapa nya nätverk och att vara ständigt kreativa. Men denna utveckling är långt ifrån friktionsfri inom akademien. Många är djupt skeptiska, andra känner resignation och vanmakt.¹³ Likväl innebär hela denna utveckling att svenska högskolor har formats till "entreprenörshögskolor", vilket också gör att de aktuella föredragen kommer i ett lite annat ljus. På det hela taget går det att skönja en viss kris i denna utvecklingstendens. Och denna kris är förstås inte minst kopplad till de yngre forskarnas osäkra arbetsvillkor och dunkla framtidsutsikter. När det uppstår kriser som denna, får det dock ofta effekten att det "...tvingar de dominerande att tala" (Bourdieu 1976:133). Detta gäller för statliga myndigheter, privata företag och andra organisationer, så även i det här fallet med universitet och högskolor. Att tala och skapa dialog kan ofta ha en försonande effekt. Men det handlar också om att skapa legitimitet.

I den här studien har jag understrukt att det går att se en specifik organisatorisk makt som manifesterar sig i själva iscensättningen av de föredrag som anordnades av Avdelningen för forskningsadministration. Trots professorernas och administratörernas tydliga välvillighet förekommer det en subtil maktutövning i framträdandet – ett symboliskt våld inbäddat i kommunikationen. Dessa föredrag blir på något sätt ett uttryck för kommunikation som rimlighetsskapande praktik. När akademins auktoriteter håller sina intressanta föredrag resulterar det i en avgörande trosförkunnelse inifrån; de orimliga aspekterna i finansieringssystemet blir lite mer rimliga då de endast är en del av spelets regler. Detta betyder ingalunda att professorerna själva inte skulle kunna känna tvivel eller rollkonflikter i sina framträdanden inför publiken. Men deras roller bygger likväl på att de i grunden tror på spelet och spelats regler; annars skulle föredragen inte vara särskilt trovärdiga.

Trycket är idag stort på alla att skaffa anslag. För vissa forskare är det inget problem, för andra kan det tyckas vara en fullkomligt omöjlig uppgift. Föredragen fyller ett behov inom akademien – för när beviljningsgraden är så låg som den är hos många forskningsfinansiärer och kampen om de fasta tjänsterna är knivskarp, ja då måste det kommuniceras på något sätt. Likväl förändrar det inte utgångsläget för alla de unga forskare som är i behov av anslag för att överhuvudtaget kunna vara kvar inom akademien. Föredragen är på sätt och vis en del i en organisationernas kamp om pengar, prestige och ökad produktion av kunskap. Från högskolornas sida handlar det om att försöka mobilisera och vidareutbilda de "människa resurserna" så gott det går, dock med vetskap om att långt ifrån alla kommer att lyckas. Och däri ligger också ett visst mått av cynism. Det handlar idag, mer än någonsin tidigare, om att ingjuta tro och hopp i den yngre forskargenerationen för att därigenom få dem att "spela spelet" efter de givna spelreglerna. Därvidlag har vi här ett fall av ett situerat symboliskt våld som kommer av den dominans som existerar i relationerna mellan etablerade och oetablerade. Det symboliska våldet visar sig i att det rör sig om en makt som inte erkänns eller uppfattas som makt; det hela sker genom en dramaturgisk effekt som inte är så enkel att avslöja på grund av att man lätt ser föredragen som en naturlig följd givet de rådande villkoren. Många bland de yngre forskarna förväntar sig också troligtvis någon typ av upplysning eller vägledning, och därigenom blir de också delaktiga i den symboliska våldföringen. Men vem kan kosta på sig att göra verkligt motstånd? Går det, eller är det lönlöst? Man kan fråga sig om inte det akademiska livet är en lika våldsamt hasard idag som den var på Max Webers tid. Av allt att döma har situationen skruvats till ytterligare ett varv för de många unga forskare som söker sig en karriärväg inom det vetenskapliga fältet.

¹³ Under ett föredrag som arrangerades av Score 2012 påpekade sociologen Christine Musselin hur hon under sina intervjuer med äldre forskare kunde märka en tydlig resignation inför den omorganisering som skett inom den franska forsknings- och utbildningsväsendet under de senaste åren. Liknande röster bland äldre forskare kan också höras på universitet och högskolor runtom i Sverige.

Tillkännagivande

Jag vill här rikta min tacksamhet till de kollegor vid Score som deltog på det seminarium där jag presenterade ett första utkast till denna rapport. Ett särskilt tack till redaktörerna för Scores rapportserien, Ola Segnestam Larsson och Marta Reuter, som kom med flera bra synpunkter till det sista manuskriptet. Jag vill även tacka Moa Bursell för värdefulla synpunkter.

Litteraturförteckning

- Ahrne, G. (1994) *Social Organizations*, London: Sage.
- Alexander, J. (2011) *Performance and Power*, Cambridge: Polity Press.
- Berger, P. (1967) *The Sacred Canopy*, New York: Anchor Books.
- Berger, P. & Luckmann, T. (1966) *The Social Construction of Reality*, NY: Doubleday.
- Bloch, C. (2011) *Passion and Paranoia: Emotions and the Culture of Emotions in Academia*, London: Ashgate.
- Bok, D. (2003) *Universities in the Marketplace*, NJ: Princeton University Press.
- Bourdieu, P. & Passeron, J-C. (1990 [1970]) *Reproduction in Education, Society and Culture*, London: Sage.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. (1992) *An Invitation to Reflexive Sociology*, Chicago: University of Chicago Press.
- Bourdieu, P. (1976) "Några anteckningar om fält", *Kultur och kritik*, Stockholm: Bokförlaget Daidalos.
- Bourdieu, P. (2001) *Masculine Domination*, Stanford University Press.
- Brunsson, N. (1989) *The Organization of Hypocrisy: Talk, Decision and Actions in Organizations*, New York: John Wiley & Sons.
- Brenneis, D. (1994) "Discourse and Discipline at the National Research Council: A Bureaucratic Bildungsroman", *Cultural Anthropology* 9(1), 23-36.
- Clark, B. (1999) *Creating Entrepreneurial Universities: Organizational pathways of transformation*, New York: Pergamon.
- Clegg, S. (2002) *Frameworks of Power*, London: Sage.
- Emirbayer, M. & Johnson, V. (2008) "Bourdieu and organizational analysis", *Theory and Society*, 37, 1-44.

- Engwall, L. & Nybom, T. (2008) "The Visible Hand vs. the Invisible Hand. Allocation of Research Resources in Swedish Universities", i Whitley & Gläser (Eds.), *The Changing Governance of the Sciences. The Sociology of the Sciences Yearbook 2008*. Springer, Berlin.
- Etzkowitz, H. (1983) "Entrepreneurial scientists and entrepreneurial universities in American academic science", *Minerva* 21, 198-233.
- Etzkowitz, H. (2013) "Anatomy of the entrepreneurial university", *Social Science Information* 52(3), 486-511.
- George, A. & Bennett, A. (2004) *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*, Cambridge: MIT Press.
- Halvorsen, T. & Nyhagen, A. (eds.) (2011) *Academic Identities – Academic Challenges?*, Cambridge Scholars Publishing.
- Kraicer, J. (1995) "The Art of Grantsmanship", <http://www.hfsp.org/funding/art-grantsmanship>.
- Kruks, S. (1990) *Situation and Human Existence*, London: Unwin Hyman Ltd.
- Lamont, M. (2009) *How Professors Think*, Cambridge: Harvard University Press.
- Langfeldt, L. (2006) "The Decision-Making Constraints and Processes of Grant Peer Review, and Their Effects on the Review Outcome", *Social Studies of Science*, 31 (6), 820-841.
- March, J. & Olsen, J. (1975) "The uncertainty of the past: organizational learning under ambiguity", *European Journal of Political Research* 3, 147-171.
- Musselin, C. (2010) *The Market for Academics*, New York: Routledge.
- Porter, R. (2005) "What Do Grant Reviewers Really Want, Anyway?", *The Journal of Research Administration*, 36(2), 47-55.
- Przeworski, A. & Salomon, F. (1995) "On the art of writing proposals", Brooklyn NY, *Social Science Research Council*.
- Ragin, C. (1992) *What is a Case? Exploring the Foundations of Social Inquiry*, New York: Cambridge University Press.
- Rapport (2010) "Många söker men få blir utvalda", Forskningsstrategiska utskottet vid *Kungliga Vetenskapsakademien*.
- Rapport (2015) "Forskningens framtid! Karriärstruktur och karriärvägar i högskolan", *Vetenskapsrådets Rapportserie*.
- Roumbanis, L. (2010) *Kierkegaard och sociologins blinda fläck*, Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.

- Roumbanis, L. (2015) "Akademiska omdömen under osäkerhet: en studie av kollektiva ankringseffekter i Vetenskapsrådets beredningsgrupper", *Scores rapportserie*.
- Sartre, J-P. (1956 [1943]) *Being and Nothingness*, New York: Philosophical Library.
- Scheff, T. (1995) "Academic gangs", *Crime, Law, and Social Change* 23, 157-162.
- Schütz, A. (1945) "On Multiple Realities", *Philosophy and Phenomenological Research*, 5(4), 533-576.
- Stephan, P. (2012) *How Economics Shapes Science*, Cambridge: Harvard University Press.
- Turner, S. (2012) "Double Heuristics and Collective Knowledge: the case of expertise", *Studies in Emergent Order* 5, 82-103.
- Vaitkus, S. (2005) "The 'Naturalness' of Alfred Schutz's Natural Attitude of the Life-World", *Explorations of the Life-World. Contributions to Phenomenology*, 53, 97-121.
- Wedlin, L. (2008) "University marketization: the process and its limits", *The University in the Market*, Portland: Portland University Press.
- Weber, M. (1977 [1917]) "Vetenskap som yrke", i *Vetenskap och politik*, Göteborg: Bokförlaget Korpen.